

Yayın Geliş Tarihi: 15.04.2020

Yayına Kabul Tarihi: 29.04.2020

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm):
Kılıç, Alev. "Olaylar ve Yorumlar." *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 65 (2020): 9-38.

Başyazı

OLAYLAR VE YORUMLAR (FACTS AND COMMENTS)

Alev KILIÇ*

Öz: *Bu incelemede Ermenistan'ın iç ve dış dinamiklerinde ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde Ocak-Nisan 2020 ayları arasındaki gelişmeler ele alınmaktadır. İç politikada Ermenistan çalkantılı bir dönem geçirmiştir. Paşinyan yönetimi gerçekleştiremediği vaatlerin ve karşılayamadığı beklentilerin sorumlusu olarak eski yönetim döneminin halen görevde bulunan bürokratlarını, özellikle yargı erkini ve anayasa mahkemesi üyelerini hedef almış, arzuladığı değişiklikleri yapabilmek üzere, gereken anayasa değişikliği için referanduma gitme kararı almıştır. Dağlık Karabağ çatışması muhalefetin istismarına müsait duyarlı bir sorun olmaya devam etmiştir. Dış ilişkilerde "çok vektörlü" dış politika söylemi ve pratiği devam etmiştir. Türkiye ile ilişkilerde Türkiye karşıtlığı düşmanlık görüntüsü kazanmıştır.*

Anahtar Sözcükler: *Nikol Paşinyan, Türkiye-Ermenistan İlişkileri, Dağlık Karabağ, Zohrab Mnatsakanyan.*

Abstract: *This article covers Turkey-Armenia relations as well as the domestic and international developments of Armenia in the period of January to April of 2020. It has been a turbulent period for Armenia at home. Having difficulties in fulfilling promises and falling behind expectations, Pashinyan has targeted the bureaucracy, in particular the judiciary with the members of the Constitutional Court at the top, identified with the previous administrations. With the desire to shape the institutions in his own way in a legal manner, he has called for a referendum for changes*

* ORCID: 0000-0001-5180-2896
E. Büyükelçi, Avrasya İncelemeleri Merkezi Başkanı, akilic@avim.org.tr

in the constitution. The Nagorno-Karabakh conflict has continued to be a vulnerable problem open to exploitation by the opposition. “Multi-vector” policy has continued to be the proclaimed guide line in foreign Relations. Attitudes against Turkey have sharpened, projecting the appearance of enmity.

Keywords: *Nikol Pashinyan, Armenia-Turkey Relations, Nagorno-Karabakh, Zohrab Mnatsakanyan.*

1. Ermenistan'daki İç Gelişmeler

2019 yılı Paşinyan yönetimi için verilen vaatlerin gerçekleştirilmesinde zorluklar ve engeller ile karşılaşılan sıkıntılı bir yıl olmuştur. İstatistik komitesinin Aralık 2019 sonlarında açıklanan raporunda, fakirlik oranının 2018'de % 23.5 olduğu, diğer bir ifadeyle, her dört kişiden birinin fakirlik sınırının altında yaşadığı kaydedilmiştir.¹ Bu 2019 yılının ekonomik-sosyal durumuna ışık tutmuş ve 2020 yılında karşılaşılabilecek güçlüklerin de habercisi olmuştur. Diğer taraftan Başbakan, Ermenistan'ın 2019 yılında % 8.2 ile Avrupa'da en yüksek büyüme hızını elde ettiğini beyan etmiştir.² Ancak Paşinyan ülkenin sıkıntılar içinde olduğu bir dönemde devlet kurumlarını yıpratıcı, devlet itibarını düşüren eylemlerde bulunmakla eleştirilmeye başlanmış, sokaklara çöp, izmarit atılması, piyasada satılan yoğurdun rengi, salatalık ve turp ihracatındaki artış gibi konularda kamuoyuna beyanlar vermesi, halkla ilişkiler ve iletişim stratejisi olarak değil, ciddiyet eksikliği olarak yorumlanmıştır. Ekonomi Bakanı ise 4 Nisan'da yaptığı bir basın toplantısında, Ermenistan'ın 2019 yılında %7.6 büyüdüğünü ancak COVID-19 nedeniyle 2020 yılı için en fazla %0.7 büyüme öngörülebildiğini açıklamıştır.³ Bu öngörü, tabiatıyla, ülke içinde karamsar bir tablo yaratmıştır.

Yönetim içeride karşılaşılan sıkıntıları dikkatleri dışarıya çekerek perdeleme gayretlerini sürdürmüştür. 9 Aralıkta Başbakan, Cumhurbaşkanı'yla ender yaptığı ve Uluslararası Soykırımın Önlenmesi Günü'ne rastlayan bir çalışma görüşmesinde basına, *"Ermeni soykırımının tanınması bizim için sadece tarihi gerçeklerin ve adaletin gereği değil, aynı zamanda soykırımın küresel önlenmesine önemli katkımızdır. Tabiatıyla, daha önce de söylediğimiz gibi, 'Ermeni soykırımının' tanınmasını Ermenistan'ın ve Ermeni halkının güvenliğinin önemli bir unsuru olarak görüyoruz. Bunu geçmişte söyledik, bugün geleceğe yönelik planlarımızın ayarlanmasını görüşeceğiz"* açıklamasında bulunmuşlardır.⁴

Başbakan ile ters düşen ve 16 Eylül'de görevinden alınan Ulusal Güvenlik Teşkilatı eski Başkanı iç politikada muhalif cephede faaliyetine 11 Aralık'ta,

1 Seda Hergnyan, "Armenia 2018: 23.5% Live," *Hetq*, 29 Kasım 2019, <https://hetq.am/en/article/110402>.

2 "Independent experts predict Armenia's economic growth in 2019 will reach 8.2% – PM Pashinyan," *ArmenPress*, 9 Şubat 2020, <https://armenpress.am/eng/news/1004220/>.

3 Armenia recorded 7.6% GDP growth in 2019," *ArmenPress*, 20 Şubat 2020, <https://armenpress.am/eng/news/1005606.html>.

4 "Armenia Honors Genocide Victims on UN International Day Of Commemoration," *Asbarez*, 9 Aralık 2019, <http://asbarez.com/189202/armenia-honors-genocide-victims-on-un-international-day-of-commemoration/>.

demokrasiyi güçlendirmek amacıyla bir kalkınma fonu açmakla başlamıştır.⁵ 5 Ocak'ta basına verdiği mülakatta, aktif politikaya girme ve bir parti kurma kararı verdiğini, geçmişe özlem duymadığını, geçmiş yönetimlerin adamı olmadığını, Paşinyan'ın politikalarını doğru bulmadığını söylemiştir.

Paşinyan'ın vadettiği reformların ve ekonomik iyileşmenin beklentilerin gerisinde kalması, iç muhalefetin şekillenmesi ve güçlenmesi, gizli tutulan muteber bir ankette destek oranının %19,5'e kadar inmesi Paşinyan'ı sorumlular aramaya yöneltmiş, Aralık sonlarında bir kabine toplantısında, derin devletin kendisine karşı olduğunu, mevcut bürokratik yapının ve kamu kuruluşlarının yetersiz kaldıklarını, değişime karşı koyduklarını ifade etmiş, bu doğrultuda, kendisine engel olarak gördüğü yargı erkini, bunun en üst organı Anayasa Mahkemesini öncelikli hedef almıştır. İlk olarak Anayasa Mahkemesi üyelerini, maddi avantaj sağlayarak, gönüllü olarak istifaya davet etmiş, bu gerçekleşmeyince, Anayasa Mahkemesi Başkanını istifaya zorlama girişimlerinde bulunmuş, yolsuzluk suçlamalarıyla hakkında adli kovuşturma başlatmıştır. Bu da sonuç vermemiş, hatta geri tepmiş, Anayasa Mahkemesi Başkanı girişimin hukuk dışılığını kanıtlamış ve Paşinyan'ı sorumsuz tek adamlığa yönelmekle suçlamıştır.⁶

Dönem içinde Paşinyan geçmiş yönetimlerle hesaplaşmasını da genişletmiş, 27 Ekim 1999'da toplantı halindeki Parlamente'ye yapılan baskında zamanın Başbakanı'nın, Meclis Başkanı'nın ve Parlamente'nin önde gelen altı yetkilisinin öldürülmesi hakkındaki davayı da yeniden gündeme getirmiştir. Bu girişimin hedefi de, güçlü rakiplerini bertaraf etmek amacıyla işin perde arkasında oldukları ithamı ile dönemin Cumhurbaşkanı Koçaryan ve onu takiben Cumhurbaşkanı olacak olan, zamanın Ulusal Güvenlik Bakanı Serj Sarkisyan'dır.

Muhalefetin karşı girişimleri, özellikle eski Cumhurbaşkanı Sarkisyan hakkında da 4 Aralık'ta yolsuzluk ve haksız servet edinme suçlamalarıyla adli takibat başlatılınca daha görünür hale gelmiştir. Muhalefet en güçlü istismar kozu olan Dağlık Karabağ çatışmasının yanı sıra, "ulusal ve kültürel kimliğin koruyucusu" rolünü de üstlenmiş ve Paşinyan'ın giriştiği eğitim reformunda, üniversitelerde Ermeni dili ve tarihi dersleri ile ilgili değişikliği kampanya vesilesi yapmıştır. Ermeni Devrimci Federasyonu (EDF) Daşnaksutyun partisi, hükümete karşı tutumunu, esasen tarihi geçmişinde ve genlerinde bulunan, "gerilla vuruşu" yapma tehdidine kadar vardirmiştir.

5 "Hraparak: Arthur Vanetsyan establishes a Fund," *Aysor*, 10 Aralık 2020, <https://www.aysor.am/en/news/2019/12/10/vanetsyan-fund/1638309>.

6 "Armenian Authorities Deny Bullying High Court Judges," *Azatutyun*, 13 Ocak 2020, <https://www.azatutyun.am/a/30375105.html>.

Ocak ayında bir açıklama yapan Paşinyan, güvenlik güçlerinin mevcut ve eski yönetim yetkililerince bir “hibrid” darbe girişimini engellediklerini söylemiştir.⁷

16 Ocak'ta eski Cumhurbaşkanı Sarkisyan döneminin Ulusal Güvenlik Teşkilatı başkanının evinde ölü bulunması, dört ay önce de Emniyet Teşkilatının başının evinde ölü bulunmasıyla irtibatlandırılarak komplo teorilerini harekete geçirmiş, ancak ölümün özel nedenlerle intihar olduğu sonucuna varılmıştır.

Devam eden Amulsar altın madeni işletmesi protestoları konusunda Paşinyan 25 Ocak'ta yöre halkına, işletmelerin engellenmesine son verilmesi çağrısını yinelemiştir. 2016 yılında bir anglo-Amerikan ortak kuruluşu tarafından başlatılan ve 500 milyon dolar yatırım yapıldığı ifade edilen altın madeni işletme çalışmalarının yöre halkı protestoları ile engellenmesi ne çözüm bulunamaması, ihracatının yarısını maden sektörünün oluşturduğu Ermenistan için rahatsızlık verici bir konu olmaya devam etmektedir. Şirket yaptığı açıklamada, bu engel nedeniyle bin kişinin işine son verildiğini ve 60 milyon dolar kayba uğrandığını açıklamıştır.

Şubat ayında Kamuoyunu meşgul eden bir konu, ordu içinde, özellikle Dağlık Karabağ'da konuşlu Ermeni askerler arasındaki intihar ve ölüm olayları olmuştur.⁸ Yaklaşık bir ay içinde 13 askerin ölümü Başbakanı ve Cumhurbaşkanıya konuya ilişkin açıklama yapmak ve taziyede bulunmak zorunda bırakmıştır. Ermenistan Genelkurmay Başkanı ölümlerin hastalık ve kaza sonucu olduğunu belirtmiştir. Bu gelişmeler sonucu Dağlık Karabağ'da en üst düzey iki askeri ve emniyet yetkilisi istifa ederek görevlerinden ayrılmıştır.

İç politikadaki en önemli gelişme ise, Paşinyan'ın Anayasa Mahkemesi üyelerini değiştirebilmek için öngördüğü Anayasa değişikliğini,-yasal olarak anayasa değişikliği meclis kararı ve Anayasa Mahkemesinin onayını gerektirdiğinden- referanduma götürme kararı alması olmuştur. Referandum tarihi olarak 5 Nisan belirlenmiştir. Paşinyan'ın 11 Mart'ta açıkladığı, 5 Nisan'da yapılması öngörülen Anayasa değişikliği referandumuna ilişkin altı maddelik gerekçeleri özetle aşağıdadır:⁹

7 “Armenian PM: We broke backbone of hybrid coup,” *News.am*, 25 Ocak 2020, <https://news.am/eng/news/556579.html>.

8 “Armenian government backtracks after protests over soldier's death,” *Eurasianet*, 3 Şubat 2020, <https://eurasianet.org/armenian-government-backtracks-after-protests-over-soldiers-death>.

9 “Pashinyan releases draft declaration of April 5 referendum during campaign in Goris,” *ArmenPress*, 11 Mart 2020, <https://armenpress.am/eng/news/1008125.html>.

- 1995-2018 yılları arasında yapılan seçimlerin hiçbirinin resmi sonuçları halkın özgür iradesini yansıtmamıştır. Halkın iradesini ifade eden 1999 yılı parlamento seçimleri 27 Ekim 1999'da teröristler tarafından sıfırlanmıştır.
- Özgür iradenin kısıtlanması, diğer bir ifadeyle, seçmenin iradesi üzerine yasa dışı etki ve seçim sonuçlarının tahrifi ile gelişen yolsuzluk sistemi Ermenistan'da sistemli bir yolsuzluğa dönüşmüştür. Bu durum 2018 Kadife devrime kadar devam etmiştir.
- Bu sistemde, cumhurbaşkanlığı, yasama, yürütme ve Anayasa Mahkemesi de dâhil yargı organları büyük ölçüde kişisel ve grup çıkarlarına hizmet etmiştir. Bunun sonucu birçok üst düzey devlet yetkilisi yasa dışı büyük servetler edinmiştir.
- Bu şekilde elde edilen yasa dışı servetlerin geri alınması Ermenistan Cumhuriyetinin ve halkının vazgeçilmez hakkıdır. Bu da bağımsız yargı organları, bağımsız ve meşru bir Anayasa Mahkemesi ile mümkündür.
- Ermenistan'da güç ile ticari iş arasında ayırım yapacak etkili mekanizmalara ihtiyaç vardır. Güç servet edinmenin yolu olamaz.
- Sadece halkın iradesinin özgürce ifadesine izin veren bir seçim sistemi bunu sağlayabilir. 5 Nisan 2020 referandumu ile halk yasa dışı devlet ve yerel yönetim kurumlarının ve yetkililerinin varlığına son verebilecektir.

Referandum kararı içte ve dışta, özellikle Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği nezdinde kuşku ve eleştiriyle karşılanmıştır. Kuvvetler dengesini zedeleyebilecek bu girişimin, Paşinyan'ın istediği sonucu vermemesinin, yani gereken yaklaşık 680.000 evet oyunu alamamasının Ermenistan'daki iç durumu ve Paşinyan'ın geleceğini nasıl etkileyebileceği de ucu açık bir spekülasyon konusu olmaktadır.

Dikkat çeken bir tepki Ermenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Levon Ter Petrosyan'dan gelmiştir. Paşinyan'ın gençlik yıllarında hamisi olan ve daha sonra da destek veren Ter Petrosyan, anayasa referandumu gerekçeleri arasında Paşinyan'ın Anayasa Mahkemesi hâkimlerini eski üç Cumhurbaşkanı'nın yolsuzluk yandaşları olarak nitelendirmesine tepki göstermiş, Paşinyan'ın kendisini Koçaryan ve Sarkisyan ile aynı potaya koymasının kabul edilemeyeceğini vurgulamış, "böyle bir vefasızlık unutulmayacaktır" ve Paşinyan'a ait "uygunsuz belgelerin açıklanacağı zaman gelecektir" dediği

basına yansımıştır. Ter Petrosyan Nisan ayı başında, muhtemelen bu ifadelerini de törpülemek üzere, alışılmadık şekilde, ulusa seslenen bir çağrıda bulunmuş, COVID-19 salgını ile mücadele döneminde, Ermenistan halkının iç politika çekişmelerini ve farklı siyasi görüşleri bir yana bırakarak, savaş döneminin gereği olarak, tek vücut halinde hükümete destek verilmesini istemiştir.

Muhalefette bulunan Ermeni Devrimci Federasyonu Daşnaksutyun partisi kuruluşunun 130. Yıl kutlamasını 25 Şubat'ta Azerbaycan'ın işgal altındaki tarihi kenti Suşi'de yapmıştır. Bu şekilde Daşnaksutyun tarihi, geleneksel tahrikçi ve yıkıcı tutumunu bir kez daha tescil etmiştir.

Hakkında adli takibat başlatılmış olan, dolayısıyla ülke dışına çıkış kısıtlaması bulunan eski Cumhurbaşkanı Sarkisyan'a AB Parlamentosu EPP grubu toplantısına katılmasını teminen Brüksel'e seyahatine izin verilmiştir. Sarkisyan'ın Brüksel'de EPP Grup Başkanı ile samimi şekilde görüşmesi basında yer almıştır. Paşinyan'ın da birkaç gün sonra Brüksel'i ziyaret edecek ve aynı çevrelerle görüşecek olması, Sarkisyan'a izin verilmesinin bu ziyaretin başarısının ön koşulunu teşkil ettiği yorumlarına neden olmuştur.

Bütün dünyayı sarsan COVID-19 salgını etkisini Ermenistan'da da göstermiş ve Ermenistan 16 Mart'ta 14 Nisan'a kadar olan süre için olağanüstü hal ilan etmiştir. Bunun doğal sonucu, 5 Nisan için öngörülen referandum da belirsiz bir tarihe ertelenmiştir. 14 Nisan'da olağanüstü hal 14 Mayıs'a uzatılmıştır.

2. Dağlık Karabağ Çatışması

Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgalini 30 yıla yakın bir süredir sürdürmesini ve hala barışçıl bir çözüme ulaşılamamasını tanımlayan bu sorun Paşinyan yönetiminin en büyük sıkıntısı ve muhalefetin Paşinyan'a karşı temel kozu olmaya devam etmektedir.

Konunun kilit aktörlerinden ve Minsk Grubunun üç eş-başkanından biri Rusya'nın Dışişleri Bakanı 3 Aralık'ta Azerbaycan'ı ziyaretinde gündemin temel konusu olan Dağlık Karabağ sorununa ilişkin olarak verdiği mesajda, Dağlık Karabağ'ın Ermeni ve Azerbaycan nüfusları arasında temasların başlaması gerektiğini, Dağlık Karabağ çatışmasının çözümü için taviz verilebileceğini söylemiştir. Bu iki husus dönem içinde Ermenistan'da yoğun biçimde tartışılmıştır.

Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları, AGİT Dışişleri Bakanları toplantısı münasebetiyle gittikleri Bratislava'da, 4 Aralık'ta Minsk grubu eş-

başkanları ve AGİT dönem başkanı temsilcisinin de hazır bulunduğu bir ortamda 3,5 saat süren bir görüşme yapmıştır. İki bakan arasındaki bu beşinci toplantı sonunda da taraflar ortak bir açıklama metni üzerinde mutabakata varamamıştır. Her iki bakan da toplantı sonrası kendi açıklamalarını yapmıştır. Mahremiyet ilkesi gereği, toplantının içeriğine değinmemişler, sadece kendi görüş ve tutumlarını anlatmışlardır. Ermenistan Dışişleri Bakanı basına yaptığı açıklamada yedi noktanın altını çizmiştir:¹⁰

- Çatışmanın barışçı çözümü için AGİT Minsk Grubu eş-başkanlığı dışında bir alternatif yoktur,
- Dağlık Karabağ halkının kendi kaderini tayin hakkı vazgeçilmez bir ilkedir. Bu hak Azerbaycan'ın egemenliği, toprak bütünlüğü ve yetkisiyle sınırlandırılmaz,
- Dağlık Karabağ halkının güvenliği tehlikeye düşürülemez. Bu, sınırlarının güvence altına alınması, zamanında Azerbaycan tarafından işgal edilen toprakların (editörün notu: Dağlık Karabağ'ı çevreleyen işgal altındaki Azerbaycan toprakları) da geri alınması anlamına gelir,
- Barışçı çözüm çatışmaya taraf bütün ilgililerin katılmasını, yani Dağlık Karabağ'ın seçilmiş temsilcilerinin de taraf olarak katılmalarını gerektirir,
- Barışçı bir çözüm çatışma ortamında gerçekleşemez. Bu itibarla, Azerbaycan, Dağlık Karabağ ve Ermenistan arasında 1994 ve 1995 yıllarında yapılan ateş-kes anlaşmasına harfiyen uyulmalıdır,
- Kuvvet kullanmama veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmama büyük önem taşır. Azerbaycan'ın kin, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı ve Ermenifobik politikalarına son verilmelidir,
- Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ halkının duyarlılıklarını dikkate almayan maksimalist politikaları barış sürecinde anlamlı bir ilerleme için temel engeli oluşturmaktadır.

Ermenistan Dışişleri Bakanı ayrıntılı açıklamasında, Azerbaycan'ın görüşlerini içeren ve toplantıda dağıtılan resmi muhtırasına da değinmiş, Azerbaycan'ın "Ermeni askeri güçlerinin Dağlık Karabağ ve Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarından derhal, tamamen ve kayıtsız şartsız çekilmesini" talep ettiğini,

10 "Bratislava Offers Road to Nowhere on Karabakh," *Mirror-Spectator*, 12 Aralık 2019, <https://mirrorspectator.com/2019/12/12/bratislava-offers-road-to-nowhere-on-karabakh/>.

Dağlık Karabağ'ın esas itibarıyla Ermeni olan halkına sadece “ Azerbaycan toprak bütünlüğü ve egemenliği içinde kendi kendini yönetme statüsü” tanınabileceğini belirttiğini kaydetmiştir.

Bratislava toplantısı sonrası Minsk Grubu üç eş-başkanı da bir açıklama yapmıştır. Azerbaycan ve Ermenistan yapılan davete rağmen açıklamaya taraf olmamıştır. Açıklamada üç eş-başkan, Dağlık Karabağ'ın uluslararası tanınacak statüsünün Madrid İlkelerinde yer aldığı gibi, yasal bir irade beyanıyla olması gerektiğini, Ermenistan'ın Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ dışında kalan topraklardan askerlerini çektikten sonra bir plebisit yapılabileceğini belirtmekte, hâlihazırdaki statükonun kabul edilemez olduğunu, sorunun çözümünün askeri olamayacağını vurgulamaktadır.¹¹ Açıklamadaki yeni bilgi, iki bakanın yılbaşında tekrar bir araya gelmeyi kabul ettikleri olmuştur.

Avrupa Parlamentosunda, AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası eski Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Eylül ayında Dağlık Karabağ'da yapılan “parlamento seçimleri” hakkında yöneltilen bir soruya 5 Aralık'ta, “AB Dağlık Karabağ'da yapılan sözde ‘seçimlerin’ cereyan ettiği anayasal ve hukuki çerçevesini tanımamaktadır” açıklamasında bulunmuştur. Yüksek Temsilci ayrıca, Doğu Ortaklığı bildirimlerinin açıkça AB'nin Azerbaycan dahil bütün ortaklarının toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını destekleme taahhüdü altında bulunduğunu hatırlatmıştır. Yüksek Temsilci, bu gibi eylemlerin Dağlık Karabağ'ın gelecekteki statüsünün tesbitinde rol oynamayacağını ve müzakere sürecini etkilemeyeceğini, AB'nin AGİT Minsk Grubu eş-başkanlarının barışçı çözüm girişimlerini, AB Güney Kafkas Özel Temsilcisinin de aracılığıyla, desteklemeye devam ettiğini belirtmiştir.

11 Aralık'ta eski Cumhurbaşkanı Koçaryan Dağlık Karabağ görüşmelerinin tam bir çıkmazda olduğunu beyan etmiş ve Paşinyan yönetimine ağır suçlamalarda bulunmuştur. Koçaryan Dağlık Karabağ yönetiminin Ermenistan Başbakanının talimatı ile hareket etmemesini ve Dağlık Karabağ'ın bağımsızlığı için mücadele etmesi gerektiğini, yeni bir savaşın kaçınılmaz olduğunu, buna hazırlıklı olunması gerektiğini ileri sürmüştür.¹²

Koçaryan'ın bu ifadeleri Dağlık Karabağ'da yandaşlarında yankı bulmuş, Mart ayında yapılacak “Cumhurbaşkanlığı seçimleri” adaylarından, Dağlık Karabağ Güvenlik Konseyi eski sekreteri, Paşinyan'ın söylem ve yaklaşımının Azerbaycan'ın çıkarlarına hizmet ettiğini, bir konuşmasında Dağlık Karabağ

11 AGİT Minsk Grubu, “Joint Statement by the Heads of Delegation of the OSCE Minsk Group Co-Chair countries,” *AGİT Resmi İnternet Sitesi*, 5 Aralık 2019, <https://www.osce.org/minsk-group/441242>.

12 “Hraparak: Pashinyan's call for universally acceptable deal over Artsakh 'unpromising' – Robert Kocharyan,” *Tert.am*, 11 Aralık 2019, <https://www.tert.am/en/news/2019/12/11/hraparak/3162220>.

Azerbaycan toplumu temsilcilerinin de müzakere sürecine katılmasına hoşgörülü baktığını, bunun kabul edilemez ve Dağlık Karabağ'ın geleceğini tehlikeye atacak bir öneri olduğunu, sağlam ve gerçekçi bütün Ermeni güçleri böyle bir durumu nötralize ermeye yönlendireceğini söylemiştir.

Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları arasındaki altıncı görüşme, Bratislava'da öngörüldüğü zamanlamayla, 29-30 Ocak'ta Cenevre'de yapılmıştır. İki gün ve yaklaşık yedi saat süren görüşmeler sonrası AGİT haber sayfasında aşağıdaki açıklama yer almıştır:¹³

“AGİT Minsk Grubu eş-başkanları Cenevre’de 28-30 Ocak tarihlerinde Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanlarıyla ayrı ayrı ve birlikte görüşmüştür. Görüşmelere AGİT Dönem Başkanının özel temsilcisi de katılmıştır.

Üç gün süren yoğun görüşmelerde, eş-başkanlar ve dışişleri bakanları aşağıdaki gündem maddelerini görüşmüştür: 2019 yılında görüşülen anlaşmaların ve tekliflerin uygulanması ve toplumları barışa hazırlamak için atılabilecek olası ileri adımlar; gelecekteki çözümün temelini oluşturacak ilkeler ve unsurlar; çözüm sürecini ileriye götürecek zamanlama ve gündem.

Eş-başkanlar çatışmaya barışçı bir çözüm bulunabilmesi için taraflara yardım, çözüm sürecinde mahremiyet ilkesine uyma ve adil ve kalıcı barış için yaratıcılık gereksinimi ve uzlaşma ruhu konusunda tam mutabakatlarını tekrarlamıştır.

Bakanlar yakın bir gelecekte eş-başkanların gözetiminde tekrar buluşmak konusunda anlaşmıştır.”

Fransa Cumhurbaşkanı Fransa'daki Ermeni Kuruluşları Eşgüdüm Konseyi'nin (CCAF) 29 Ocak'ta Paris'teki toplantısına katılmış, konuşmasında Dağlık Karabağ konusuna da vurgu yapmış ve “Fransa Dağlık Karabağ çatışmasının çözümü için barışçı müzakerelerin başlıca garantörlerindedir” demiştir. Bu amaçla hem Ermenistan Başbakanı, hem Azerbaycan Cumhurbaşkanı ile temasta bulunduğunu ve gerginliğin azaltılması için bu kanalın işlevsel tutulmasının kilit adımlardan biri olduğunu beyan etmiştir. Aynı toplantıda Fransa Cumhurbaşkanı Konseyin eş-başkanları Ara Toronyan ve Murad Papazyan'ın sorularına verdiği yanıtta kırmızıçizgileri zorlamış, Fransa'daki

13 AGİT Minsk Grubu, “Joint Statement by the Foreign Ministers of Armenia and Azerbaijan and the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group,” *AGİT Resmi İnternet Sitesi*, <https://www.osce.org/minsk-group/445114>.

bazı kentlerle Dağlık Karabağ'daki şehirler arasında dostluk ve dayanışma bildirimleri yayınlanmasının ilgili bakanlıkların karşı çıkmasıyla idari mahkemelerce yasaklanması eleştirisine Fransa Cumhurbaşkanı, “yasanın uygulanması diyalogu engellemez, daha gerçekçi ve etkili biçimde ileri gidilebilir” demiş; hatta Fransa'nın İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının bu niyetteki yerel yönetimlerle daha etkili faaliyette bulunabileceğini ifade etmiştir.¹⁴

Azerbaycan Cumhurbaşkanı ile Ermenistan Başbakanı Uluslararası Güvenlik Konferansı'na katılmak üzere gittikleri Münih'te 15 Ocak'ta, ikili bir görüşmenin ardından, baş başa bir canlı yayın televizyon panel tartışmasına katılarak bir ilk yaşatmışlardır.¹⁵ Yaklaşık bir saat süren panel tartışması Dağlık Karabağ çatışmasına odaklanmıştır. Paşinyan'ın, dil hâkimiyeti, görüntü ve içerik olarak amatör kaldığı tartışmada, Aliyev konuyu ve davasını izleyicilere anlatabilen bir devlet adamı izlenimi bırakmıştır. Böyle hazırlıksız bir şekilde TV panel müzakeresini kabul ettiği için Paşinyan içeride ve diasporada ciddi şekilde eleştirilmiştir. İçerik olarak Dağlık Karabağ'ın bağımsızlık gerekçesi olarak sadece güvenlik mülhazasını ileri sürmesi, kendi kaderini tayin ilkesini vurgulamaması da eleştirilen bir husus olmuştur. Kısa bir bocalamadan sonra, Ermeni ortak yaklaşımı, her iki konuşmacının da başarısız olduğu tabanına oturtulmuş, sonuçsuz bir tartışma olarak nitelendirilmiştir. Bazı Batılı gözlemcilerin yorumu ise, iki liderin böyle bir konuyu kamuoyu önünde tartışması ve karşılıklı suçlamalarda bulunmaları sürdürülmekte olan ve mahremiyetine özen gösterilen müzakere sürecine olumlu katkı yapacak nitelikte olmamış, hatta süreci zora sokmuştur yönünde olmuştur.

İçeride Paşinyan muhaliflerinin bu konudaki yaklaşımını açıklamayı da gene Koçaryan üstlenmiştir. 17 Şubat'ta yaptığı açıklamada Koçaryan, “Halkımız zaten Karabağ sorununu çözmüştür. Bugün sürdürülen görüşmelerin tek bir amacı vardır, o da bugün elde ettiklerimizi meşrulaştırmaktır” demiştir.

Ermenistan ile Dağlık Karabağ yönetimi arasında 22 Şubat'ta Hankendi'nde ortak bir güvenlik konseyi toplantısı yapılmıştır. Ermenistan'dan Başbakan, Dışişleri ve Savunma Bakanları ile Genelkurmay Başkanının katıldığı üçüncü kez yapılan toplantıda Ermenistan-Dağlık Karabağ eşgüdümüne ilişkin konular ele alınmıştır. Paşinyan toplantıda yaptığı konuşmada Dağlık Karabağ'ın güvenliği konusunda ortak bir anlayışa sahip olmanın önem taşıdığını, sorunun çözümüne yönelik görüşmelerde Dağlık Karabağ'ın taraf olarak temsil

14 Karina Manukyan, “France-Artsakh Friendship Circle Members welcome French President's proposal,” *Arminfo*, 12 Şubat 2020, https://arminfo.info/full_news.php?id=49279&lang=3.

15 “Nikol Pashinyan and Ilham Aliyev Hold Public Debate in Munich,” *Youtube*, 16 Şubat 2020, https://www.youtube.com/watch?v=u_V2cafAhug.

edilmemesi halinde bir sonuca varılmasını mümkün görmediğini, Münih Güvenlik Konferansında görüşmelerin kapsamına açıkça değindiğini, Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasındaki işbirliğinin temel taşlarından birisinin güvenlik olduğunu, dolayısıyla artık bunu Münih ilkeleri olarak adlandırdığını ifade etmiştir.¹⁶ Toplantının geri planında, Dağlık Karabağ'da 31 Mart'ta yapılacak "cumhurbaşkanlığı seçimleri" ve olası yansımaları konusunda görüş alışverişinde bulunduğu da anlaşılmaktadır.

Ermenistan Dışişleri Bakanı 24 Şubat'ta "Münih ilkeleri" konusunda bir açıklama yapma ihtiyacı duymuştur. Bakana göre "Münih ilkeleri" esas itibarıyla Münih'te Azerbaycan cumhurbaşkanı ile Ermenistan başbakanı arasında yapılan görüşmeyi yansıtmaktadır. Bakana göre, Münih ilkelerinde Ermenistan'ın Dağlık Karabağ sürecine ilişkin yaklaşımını değiştiren hiçbir şey yoktur. Bakan "yeni yaklaşım bağlamında, Ermenistan Minsk Grubu eşbaşkanlarının barışçı çözüm sürecine ilişkin her zaman olduğu gibi bağlıdır. Bu çerçevede içinde, bütün tarafların ve halkların kabul edeceği çözümler bulmak için çalışmaya devam edeceğiz. Bu karşılıklı olarak bir uzlaşma gerektiği anlamına gelir. Tek taraflı taviz söz konusu olamaz. Bizim için en ağırlıklı konu her zaman Dağlık Karabağ'daki hemşerilerimiz için gerçek bir güvenliğin sağlanması olmuştur. Bu da statü konusudur. Bu ikisini lütfen birbirinden ayırmaya kalkmayınız" demiştir.¹⁷

Minsk Grubu eşbaşkanları ve AGİT dönem başkanı temsilcisinin Ankara'yı ziyaretleri ve Dışişleri Bakanı ile görüşmelerine ilişkin olarak Bakan Çavuşoğlu 2 Mart'ta yaptığı açıklamada, AGİT Minsk Grubunun çatışmanın çözümünde daha aktif davranması gerektiğini belirtmiş ve "çözümün Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve uluslararası tanınmış sınırlarına saygı" çerçevesinde gerçekleşmesini vurgulamıştır.¹⁸ Bakan Çavuşoğlu'nun beyanına Ermenistan'dan tepki gecikmemiş, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, "Türkiye Dağlık Karabağ çatışmasında Azerbaycan'a tek taraflı askeri ve siyasi destekle de ifadesini bulan, Ermenistan'a ve Ermeni halkına dostça olmayan politikası ile Dağlık Karabağ çatışmasına barışçı çözüm bulunması sürecinde hiçbir rol oynayamaz" açıklamasında

16 "Interaction between Armenia and Artsakh is the key to our people's security" - The Security Councils of Armenia and Artsakh are holding a joint session in Stepanakert," *Ermenistan Başbakanlık Resmi İnternet Sitesi*, 22 Şubat 2020, <https://www.primeminister.am/en/statements-and-messages/item/2020/02/22/Nikol-Pashinyan-meeting-Security-Council/>.

17 "Pashinyan's "Munich Principles," *MassisPost*, 23 Şubat 2020, <https://massispost.com/2020/02/pashinyans-munich-principles/>.

18 Tevfik Durul, "Bakan Çavuşoğlu: AGİT Minsk Grubu Yukarı Karabağ'da çözüm için daha etkin çalışmalı," *Anadolu Ajansı*, 2 Mart 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-cavusoglu-agit-minsk-grubu-yukari-karabagda-cozum-icin-daha-etkin-calismali/1751517>.

bulunmuştur.¹⁹ Ermenistan Dışişleri Bakanı da bir tepki vermiş, İncil'den bir alıntıda bulunarak, “doktor, önce kendine merhem bul” demiştir.

Burada Ermenistan'ın ısrarla göz ardı ettiği husus, Türkiye Minsk Grubunun üyesi bir ülke olmasının ötesinde, bu süreci başlatan dört ülkeden birisidir. Dağlık Karabağ savaşına barışçı bir çözüm arama çalışmaları 1992 yılı sonlarında, o zamanki adıyla AGİK bünyesinde, 5+1 formatında (Azerbaycan, Ermenistan, ABD, Rusya, Türkiye ve AGİK dönem başkanlığı) başlatılmış, Türkiye soruna en yakın ve ilgili ülke olarak sürecin hep içinde olagelmıştır. İlk toplantısı 1992 yılı sonunda Cenevre'de gerçekleşen bu 5+1 formatında yapılan birkaç toplantıdan sonra, bugünkü, Türkiye'nin de yer aldığı, 13 üyeden oluşan Minsk Grubu hayat bulmuştur.

Dağlık Karabağ'da 31 Mart 2020'de “seçim” yapılmıştır. Sözde parlamento ve cumhurbaşkanı seçimlerini Ermenistan'dan gelen gözlemciler izlemiştir. Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının yaptığı 30 Mart tarihli açıklama aşağıdadır:²⁰

Azerbaycan'ın Ermenistan tarafından işgal altında tutulan Yukarı Karabağ bölgesinde 31 Mart 2020 tarihinde düzenlenmesi öngörülen sözde Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimleri, Yukarı Karabağ'da uluslararası hukuka aykırı mevcut durumun tek yanlı olarak meşrulaştırılması çabalarının bir tezahürüdür. Bu adım, BM Güvenlik Konseyi kararları ve AGİK ilkeleri dahil uluslararası hukukun açık ihlâlidir.

Yukarı Karabağ ihtilafına barışçıl çözüm bulunması amacıyla AGİK Minsk Süreci çerçevesinde görüşmelerin sürdüğü bir aşamada, işgal altındaki topraklarda sözde seçimlerin düzenlenmesi, barışçıl ve kalıcı çözüme yönelik çabaları baltalayan bir girişim niteliğindedir. AGİK Minsk Grubu dahil uluslararası camiayı bu seçimi tanımamaya davet ediyoruz.

Türkiye, Azerbaycan'ın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yeni bir ihlalini teşkil edecek bu gayrimeşru seçimleri tanımamaktadır. Türkiye,

19 “Ermenistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü: “Türkiye, Karabağ sorununun barış çözüm sürecinde bir rol oynayamaz,” *Ermeni Haber Ajansı*, 3 Mart 2020, https://www.ermenihaber.am/tr/news/2020/03/03/naghdalyan/177551?fb_comment_id=2800984773269983_2801300789905048.

20 “No: 82, 30 Mart 2020, Ermenistan İşgali Altındaki Azerbaycan Toprağı Yukarı Karabağ'da 31 Mart 2020 Tarihinde Düzenlenmesi Öngörülen Sözde Seçimler Hk.,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi*, 30 Mart 2020, http://www.mfa.gov.tr/no_82_-yukari-karabag-da-duzenlenmesi-ongorulen-sozde-secimler-hk.tr.mfa.

AGİT Minsk Grubu'nun bir üyesi olarak, Yukarı Karabağ ihtilafına adil ve kalıcı bir çözüm bulunması yönündeki çabaları desteklemeye devam edecektir. Minsk Grubu eş-başkanları konuya ilişkin yaptıkları açıklamada aşağıdaki hususları beyan etmiştir: "eş-başkanlar Dağlık Karabağ'ın hiçbir devlet tarafından egemen ve bağımsız bir devlet olarak tanınmadığını kaydederler. Dolayısıyla eş-başkanlar bu 'seçimlerin' sonucunun Dağlık Karabağ'ın hukuki statüsüne bir etkisi olacağını kabul etmezler. Sonuçlarının hiçbir şekilde Dağlık Karabağ'ın nihai statüsüne veya Dağlık Karabağ çatışmasına kalıcı ve barışçı bir çözüm getirmek üzere sürdürülen müzakerelere yön veremeyeceğini vurgularlar".

Avrupa Birliği de "seçimlere" tepki göstermiş, AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisinin sözcüsü şu açıklamayı yapmıştır:²¹

"Dağlık Karabağ'da 31 Mart 2020'de yapılan sözde cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerine ilişkin olarak, AB seçimlere zemin oluşturan anayasal ve yasal çerçeveyi tanımadığını tekrar bildirir. Bu etkinlik Dağlık Karabağ'ın gelecekteki statüsünün tespitinde veya devam eden müzakere sürecinin sonuçlarına yönlendirici olamaz. AB AGİT Minsk Grubuna, özellikle eş-başkanlarına mevcut statükonun ötesinde gelişme kaydetmek ve kapsamlı ve sürdürülebilir bir barış sağlanması için gösterdikleri gayretlere kesin desteğini yineler. Ab kısa zamanda Dağlık Karabağ çatışmasına barışçı çözüm bulunması gayretlerini daha da desteklemeye hazır olduğunu beyan eder".

Uluslararası kuruluşlar bağlamında, Dağlık Karabağ'daki sözde seçimlere bir tepki de İslam Konferansı Örgütünden (İKÖ) gelmiştir. Yapılan açıklamada, "İKÖ Genel Sekreterliği Azerbaycan'ın bir bölgesi olan işgal altındaki Dağlık Karabağ'da 31 Mart 2020'de seçim yapılmasını Dağlık Karabağ konusundaki BM Güvenlik Konseyi kararlarına karşı çıkılması olarak görür" denmekte, ayrıca "İKÖ Genel Sekreterliği İKÖ'nün ve AGİT'in çatışmaya barışçı bir çözümü Azerbaycan'ın bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve uluslararası alanda tanınmış sınırlarının değişmezliği temelinde destekleyen kararlarına" dikkat çekmektedir²².

21 "Nagorno-Karabakh: Statement by the Spokesperson on the so-called presidential and parliamentary elections," *Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi*, 31 Mart 2020, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/76801/nagorno-karabakh-statement-spokesperson-so-called-presidential-and-parliamentary-elections_en.

22 Zehra Nur Düz, "OIC rejects elections in 'occupied' Nagorno-Karabakh," *Anadolu Ajansı*, 1 Nisan 2020, <https://www.aa.com.tr/en/politics/oic-rejects-elections-in-occupied-nagorno-karabakh/1788243>.

Ermenistan'a gelince, tabiatıyla seçimleri savunmuş, AGİT üye ülkelerinin 1992 yılında bir belgede "Dağlık Karabağ'ın seçilmiş temsilcileri" tabirinin geçtiğini ve bu temsilcilerin Dağlık Karabağ müzakerelerinde taraf olduğunu, dolayısıyla müzakereler devam ettiği cihetle, "seçimlere" ve "seçilmiş temsilcilere" gereksinim olduğunu iddiaya devam etmiştir.

Ermenistan Türkiye Dışişleri Bakanlığının açıklamasına da aynı iddiaları tekrarlayan bir açıklama ile karşılık vermiştir. Ermenistan Dışişleri Bakanlığının açıklaması aşağıdadır:²³

"Dağlık Karabağ seçimleri konusunda Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının açıklaması Türkiye'nin Ermeni halkına karşı düşmanca politikasının bir kez daha ifade edilmesidir. Uluslararası belgelerin seçici yorumu yönündeki geleneksel yöntemi ile Türkiye bir yandan BMGK kararlarına atıfta bulunurken, diğer taraftan Dağlık Karabağ çatışması kapsamında, özellikle açıkça bölge ülkelerine yönelik düşmanca hareketlerden kaçınma çağrısını göz ardı etmektedir. Oysa Türkiye on yıllardır Ermenistan Cumhuriyetine kara ambargosu uygulamakta ve Dağlık Karabağ halkına karşı girişilen, Nisan 2016 da dâhil olmak üzere, saldırgan ve vahşi eylemlere destek vermektedir."

"Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının AGİT ilkelerine ve Minsk sürecine yaptığı atıf da aynı şekilde yersizdir. Minsk sürecinin temelini atan AGİT/AGİK 24 Mart 1992 kararı Dağlık Karabağ'ın seçilmiş temsilcilerinin sürece dahil olacağına işaret etmektedir. Seçilmiş temsilci olabilmesi için seçim yapılması gerekir. Bu itibarla, Dağlık Karabağ'da yapılan seçimler barış sürecinin temel belgeleriyle çelişmemekte, o mantıktan kaynaklanmaktadır."

"Türkiye'nin insan haklarının uluslararası savunucusu olarak hareket etme girişimleri ve uluslararası camiaya çağrılarını halkların haklarının, komşularının toprak bütünlüğünün devamlı ihlali ve uluslararası hukuk ve demokrasinin kurallarını zedeleyen saldırgan politikası ile yeterince iflas etmiştir".

Diasporanın önde gelen Ermeni kuruluşlarından "Amerikan Ermeni Meclisi" (AAA) Dağlık Karabağ seçimlerini kutlamakta gecikmemiş, bu vesileyle başta Türkiye olmak üzere, seçimleri yok ve hükümsüz gören AB ve AGİT açıklamalarını da kuvvetle eleştirmiştir. ABD'de fütursuzca faaliyet gösteren

23 "Ermenistan Dışişleri'nden Türkiye'nin Karabağ seçimleriyle ilgili açıklamasına tepki," *Ermeni Haber Ajansı*, 31 Mart 2020, <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2020/03/31/Ermenistanı-Türkiye-Karabağ/179760>.

bu kuruluşun ABD ve tüm dünya ülkeleri politikalarını ve evrensel hukuk ilkelerini hiçe sayan bu tutumunun başta ABD Kongresi tarafından olmak üzere kayda geçirilmesi kuşkusuz yerinde olacaktır.

Görüldüğü gibi, Dağlık Karabağ'da yapılan sözde seçimler Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal politikasına meşruiyet sağlamak ve Dağlık Karabağ çatışmasının çözüm sürecine yardımcı olmak bir yana, üçüncü taraflarda ve uluslararası kuruluşlarda tepki yaratmış, Dağlık Karabağ'ın uluslararası siyaset ve hukuk süjesi olmadığını bir kez daha güncelleyerek tescil etmiştir.

Ermenistan 5 Nisan'da yapacağı referandumu COVID-19 salgını nedeniyle belirsiz bir tarihe ertelerken, bu sözde seçimlerin 31 Mart'ta yapılmasında neden ısrarcı olmuştur sorusuna yanıt arandığında, Paşinyan yönetiminin Dağlık Karabağ konusunda kaldığı ikilem su üstüne çıkmaktadır. Muhalefetin yönetimi en güçlü şekilde yıprattığı Dağlık Karabağ çatışmasına çözüm arayışında, Dağlık Karabağ kökenli iki eski Cumhurbaşkanı Koçaryan ve Sarkisyan'ın Dağlık Karabağ Ermenilerini Paşinyan'a karşı kullanma kozuna karşı Paşinyan da bir an önce bir denge kurma ihtiyacı duymuş, Dağlık Karabağ'da kendine yakın güçlü bir aday bulamayınca, eski dönemin muteber isimlerinden birini seçilme desteği vadiyle kendi yanına çekerek nötralize etme yolunu seçmiş ve bunu bir an önce gerçekleştirebilmeyi istemiştir. Tahminlerin aksine, ilk turda bu hesap gerçekleşmemiş, 14 Nisan'da yapılacak ikinci tura kalmıştır. Ancak bu ara sonuç dahi hesap doğrultusunda olmuş, muhalefetin desteklediği ve Paşinyan karşıtı militan aday üçüncü gelerek diskalifiye olmuştur. Dolayısıyla bu gecikme denge taktiğinin özünü değiştirmemekte, Ermenistan'da her siyasi grubun geleceğe yönelik öngörülerinde Dağlık Karabağ'da kendi lehlerine kullanabileceklerini hesapladıkları bir denge oluşmaktadır. İkinci tur seçimler 14 Nisan'da yapılmıştır. Katılım çok düşük olmuştur. Neden Olarak, COVID-19 ortamı ve sonucun nasıl olsa belli olduğu gösterilmiştir. Gerçekten bir sürpriz olmamış, beklenen sonuç sağlanmıştır.

3. Ermenistan'ın Dış İlişkileri

2019 yılında Avrasya Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (AEİÖ) dönem başkanlığı münasebetiyle hareketli geçen yıldan sonra Ermenistan tekrar nisbi bir tecrit dönemine girmiş, COVID-19 salgını bu durumu daha da sıkıntılı hale getirmiştir. Buna karşı, Dışişleri Bakanının, Başbakanın ve hatta Cumhurbaşkanı'nın açıklamaları, Ermenistan'ın çok yönlü-vektörlü dış politika çizgisini sürdüreceği, tek bir ülke veya blok ile saplantılı kalmayacağı, dolayısıyla dış ilişkilerde aktif olunacağı vurgulanmaktadır.

Aralık ayı sonlarında komşu Gürcistan'ın Cumhurbaşkanı'nın Ermenistan ile sınır ihtilafını vurgulayan bir beyanı Ermenistan'ın yayılmacı politikasının bir başka boyutunu ortaya koyması itibarıyla rahatsızlık yaratmıştır. Ermenistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü 27 Aralık'ta yaptığı açıklamada, Ermenistan-Gürcistan sınırının belirlenmesi için 1992 yılından bu yana görüşmeler yapıldığını, 1996 yılında tarafların bu amaçla bir sınır belirleme komitesi kurduğunu, konunun ikili siyasi istişarelerde de ele alındığını, 247 km uzunluğundaki sınırın 147 km'si üzerinde mutabakat sağlandığını, şu anda 78 km'lik bölümü için ise görüşmelerin devam ettiğini belirtmiştir. Bilindiği gibi, Ermenistan'ın Rusya ile ve üçüncü ülkelerle başlıca transit yolu Gürcistan üzerindedir. Karayolu sınır geçişleri üç kapı üzerinden yapılmaktadır. AB son olarak bu yolların ve kapıların iyileştirilmesi için 60 milyon dolar yardımda bulunmuştur.

Rusya'nın Erivan Büyükelçisi basına verdiği bir demeçte, Rusya'nın Güney Kafkasyalı müttefiki Ermenistan ile kapsamlı ilişkilerinin 2018 yönetim değişikliğinden sonra daha da derinleştiğini kaydetmiş, "bizim için Ermenistan zor durumlarda başvurabileceğimiz güvenilir kilit bir ortaktır" demiştir. Bilindiği gibi, Rusya'nın Ermenistan'da Gümrü'de bir kara üssü, Erivan yakınlarında da bir hava üssü bulunmaktadır. Rusya son olarak Gümrü'de bulunan 5000 civarındaki askeri gücünü savaş helikopterleriyle takviye etmiş ve bu üssü kullanma hakkına ilişkin anlaşmayı da 2044 yılına kadar uzatmıştır. Geçmişte olduğu gibi Paşinyan yönetimi de ülkesinde Rus askeri varlığını ulusal güvenlik stratejisinin temel ayağı olarak görmektedir.

Rusya'nın 2018 devrimine ve Paşinyan yönetimine bakışı yeni Rus dış politikasındaki esnekliğin bir göstergesi olmuştur. Rusya bağlılığından kuşku duymadığı Koçaryan ve Sarkisyan'dan sonra, onlara rağmen ve onlara karşı iktidara gelen Paşinyan'a temkinli yaklaşmıştır. Halkın desteği ile iktidara gelen bir yönetimi devirerek güney Kafkaslarda ihtiyaç duyduğu bir müttefikini kaybedebileceği riskinin bilincinde, pragmatik bir yaklaşımla, Paşinyan ile uyum yollarını aramıştır. Burada her iki taraf da bir bakıma zamana oynamaktadır. Paşinyan içeride güçlenip muhalefeti saf dışı edebildiği ölçüde Rusya'ya karşı "çok yönlü-vektörlü" dış politikayı daha rahat uygulayabilecek ve kademeli olarak Batıya açılacak, içte sıkıntıları arttıkça ise Rusya'ya daha bağımlı hale gelecektir.

Dönem içinde Rusya'nın Türkiye ile inişli-çıkışlı ilişkileri Ermenistan'da yakından izlenmiş ve çeşitli yorum ve spekülasyonlara neden olmuştur.

Amerika'nın Sesi (*Voice of America*) radyosu 31 Ocak tarihli yayınında, Pentagon'a göre ABD-Ermenistan askeri işbirliğinin geliştiğini duyurmuştur.

ABD Savunma Bakanlığı Rusya, Ukrayna ve Avrasya İşleri Bakan Yardımcısı vekili beyanında, “silahlı kuvvetlerimiz arasında işbirliği heyecan vericidir. Ermenistan’dan askeri eğitim için öğrenci gelmesi bizi memnun ediyor. Ermenistan silahlı kuvvetlerinin halihazır ve gelecekteki liderlerini eğitmeye devam etmenin yanı sıra, bu yıl Ermenistan’ın ulusal savunma araştırma üniversitesi ile işbirliğini de geliştirmeyi planlıyoruz. Kansas’ta devam eden programımız Ermenistan’ın ve NATO’nun Ermenistan’daki savunma reformlarını kolaylaştırma kapasitesini artırmaya yardımcı olmaktadır” demiştir.²⁴ Haberde ayrıca 120 Ermeni askeri personelin Afganistan’da Mezar-ı Şerif’te bulunduğu, Kosova’da NATO kuvvetleri bünyesinde 41 Ermeni askerin görev yaptığı kaydedilmiştir.

Ermenistan Cumhurbaşkanı’nın ve Başbakanın dış seyahat merakı dönem içinde de, COVID-19 kısıtlamalarına kadar devam etmiştir. Ocak ayı başında Cumhurbaşkanı Abu Dabi’ye gitmiş, BAE yöneticileri ile görüşmüştür. 20 Ocak’ta İsviçre’ye giden Cumhurbaşkanı burada da İsviçre-Ermenistan Ticaret Odası temsilcileri ve İsviçre iş adamlarıyla temasta bulunmuştur. Daha sonra Davos’ta Dünya Ekonomik Forumuna katılmıştır. 23 Ocak’ta Holokost anma törenlerine katılmak üzere İsrail’e gitmiş, bu vesileyle İsrail Meclis Başkanı ve Cumhurbaşkanı ile görüşmüştür. Ayrıca Batı Yakasına geçerek Filistin Cumhurbaşkanı Abbas ile görüşmüştür. İsraili yetkililerle temaslarında ve daha sonra *Jerusalem Post* gazetesine verdiği beyanda, “Ermeni soykırımı” ile Holokostu özdeşleştirme çabalarını sürdürmüştür. Bir anma törenine kendi siyasi söylemine yandaş bulmak için geldiği izlenimini veren bu tutum kuşkusuz ev sahiplerini rahatsız etmiştir. Holokost’un ne olduğunu anlamadığını gösteren ve bizzat Holokost gerçeğini sulandırmaya hizmet eden bu iddia ve söylemlerine olumlu yanıt alamayınca da, İsrail’in Ermeni söylemine neden destek vermediğini Ermeni halkının anlayamadığını gazete beyanında söylemek durumunda kalmıştır.

Hollanda Dışişleri Bakanı 23 Ocak’ta Erivan’a bir çalışma ziyaretinde bulunmuştur. Bu Hollanda’dan Ermenistan’a bu düzeyde ilk ziyaret olmuştur.

14 Şubat’ta Münih Güvenlik Konferansına katılmak üzere Almanya’ya giden Başbakan Paşinyan, 13 Şubat’ta Berlin’e bir çalışma ziyareti yapmış ve Şansölye Merkel ile görüşmüştür. Bu iki liderin Ağustos 2018 Erivan ve Şubat 2019 Berlin’den sonra üçüncü görüşmesi olmuştur. Merkel Ermenistan’da “Kadife Devrim’den” sonra çok şeyin değiştiğini, önemli bir yenilenme sürecine girildiğini övgü ile belirtmiş, “*Almanya Ermenistan’ın yakın bir dostu*

24 “Armenian-American military cooperation is actively developing,” News.am, 31 Ocak 2020, <https://news.am/eng/news/557618.html>.

ve ortağıdır. Bu dostluğun gücünü hem duygusal hem pratik anlamda hissediyoruz” demiştir. Görüşmeden sonra yayınlanan Ermenistan hükümet bildirisinde, Merkel’in Ermenistan’daki “demokratik reformlara” desteğini sürdürme vadinde bulunduğu vurgulanmıştır. Görüşmede ekonomik konular da ele alınmış, Paşinyan Alman şirketlerini Ermenistan’da yatırıma çağırmıştır. Almanya AB içinde Ermenistan’a en çok hibede bulunan ve en yüksek ticaret hacmi olan ülke konumundadır. 2019 yılında ikili ticaret hacmi 451 milyon dolar olmuştur.²⁵

31 Ocak’ta Paşinyan Kazakistan’da AEİÖ hükümet başkanları toplantısına katılmıştır. Ermenistan’ın dönem başkanlığından sonra katıldığı bu ilk toplantıda Ermenistan’ın beklentilerini cesaretlendirecek bir gelişme haberi çıkmamıştır.

Ermenistan’ın Gürcistan’ın yanı sıra dışı açılabilirdiği ikinci ülke İran’dır. Ermenistan’ın dış ticaretinin yaklaşık üçte biri bu güzergâhtan yapılmaktadır. İran’a uygulanan uluslararası ambargo nedeniyle sıkıntılar olsa da, İran’la hudut kapısı Meghri’de sınır geçişinin yapıldığı köprüünün iyileştirilmesi için Avrupa Kalkınma ve İmar Bankasından (EBRD) 21 milyon Avro destek sağlanmıştır.

10 Şubat’ta Ürdün Kralı Ermenistan’a resmi bir ziyarette bulunmuştur. Öngörülen programda yer almasına rağmen, Kralın soykırım anıtını ziyaret etmemesi Ermenistan bakımından ziyarete gölge düşürmüştür.

Gürcistan Savunma Bakanı bir heyetle 27 Şubat’ta Ermenistan’ı ziyaret etmiştir. Gürcistan bakanı Ermenistan’ı Gürcistan’da her yıl yapılan NATO “Asil Ortak” askeri manevralarına katılmaya davet etmiştir. Ermenistan’ın geçmişte katılacağını bildirip sonra katılıp katılmadığı anlaşılamayan bu manevralara bu yıl katılacağı Gürcistan tarafından açıklanmış, ancak Ermeni bakandan bu konuda bir teyit gelmemiştir.

3 Mart’ta Paşinyan Gürcistan’a resmi bir ziyarette bulunmuştur. Ele alınan temel konu Ermenistan’ın Gürcistan üzerinden transit geçişi olmuştur. İki ülke arasında vatandaşların sınırlardan serbest geçişi konulu bir mutabakat imzalanmıştır. Paşinyan iki ülke ilişkilerinin stratejik işbirliği düzeyine çıkartılması düşüncesini açıklamıştır. İki ülke halen birbirini stratejik ortak olarak tanımlamamaktadır. Gürcistan Ermenistan’ı “yakın komşu” olarak, Azerbaycan ile ilişkilerini ise stratejik düzeyde görmektedir.

25 “Germany one of Armenia’s key partners: 2019 trade turnover grew by 4.2%,” *ArmenPress*, 12 Şubat 2020, <https://armenpress.am/eng/news/1004527.html>.

Ermenistan ve Yunanistan Dışişleri Bakanları 25 Ocak'ta Cenevre'de bir araya gelmiştir. İki bakan, karşılıklı çıkarların bulunduğu alanlarda işbirliğini derinleştirmek üzere ortak girişimlerde bulunmak arzularını yinelemişlerdir. Bu kapsamda, 2019 yılında oluşturdukları Ermenistan-Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) üçlü formatının ikili gündemlerini tamamladığını vurgulamışlardır. İki bakan, bu üçlü formatın ilk zirve toplantısının Nisan ayında Erivan'da yapılması konusunda da görüş birliğine varmıştır.

28 Şubat'ta Ermenistan Savunma Bakanlığı heyeti Atina'da Ermenistan-Yunanistan arasında savunma alanında işbirliği programını görüşmüştür. Toplantı sonunda, 2020 yılı için Ermenistan-Yunanistan savunma bakanlıkları arasında ikili işbirliği programı imzalanmıştır. Program 21 etkinlik öngörmektedir. Aynı gün bir de Ermenistan-Yunanistan-GKRY savunma bakanlıkları temsilcileri toplanmış ve 2020 yılı için "üçlü eylem planı" imzalanmışlardır.

24 Şubat'ta Slovakya Dışişleri Bakanı Ermenistan'a resmi bir ziyaret yapmıştır. Slovak Bakan Ermenistan'da büyükelçilik açma vadinde bulunmuştur.²⁶

Paşinyan 9 Mart'ta yeni AB yetkilileriyle görüşmek üzere Brüksel'e gitmiştir. Konsey Başkanı ile görüşmesinde Haziran ayında yapılması öngörülen Doğu Ortaklığı zirvesi ele alınmıştır. Görüştüğü diğer üst düzey yetkili AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi olmuştur. Bunun yanı sıra, Avrupa Parlamentosunun önde gelen gruplarından Avrupa Halk Partisi (EPP) başkanı ile samimi bir görüşme yapmıştır. Hatırlanacağı gibi, kısa bir süre önce, 5 Mart'ta, adli takibat altında olduğu için özel izinle ülke dışına çıkan eski Cumhurbaşkanı Sarkisyan da EPP başkanı ile görüşmüş, Ermenistan basınına yansıyan duyumlarda, bu izin Paşinyan'ın randevusu için ön koşul olmuştur.

Avrupa Birliği'nin Doğu Ortaklığı projesi çerçevesine aldığı Ermenistan'ın AB ile ilişkileri 2017 yılında imzalanan, AB bakımından henüz onay süreci tamamlanmayan, "Kapsamlı ve İleri Ortaklık Anlaşması" kapsamında gelişmektedir. Avrupa Birliği 2018 yılında iktidara gelen yönetimi cesaret verecek şekilde desteklemekte ve daha da artırma vadiyle, maddi yardımda bulunmaktadır.

AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ile Komşuluk ve Genişleme Komiserinin 27 Mart'ta ortak yayınladıkları "AB Doğu

26 "Opening of Slovak Embassy in Armenia will enrich bilateral agenda – FM Mnatsakanyan," *ArmenPress*, 24 Şubat 2020, <https://armenpress.am/eng/news/1005990.html>.

Ortaklığı” başlıklı makalede Ermenistan ile ilgili olarak aşağıdaki ifadeler yer almıştır:²⁷

“COVID-19 günlerinin zor şartlarında uluslararası dayanışmanın önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Son on yıl içinde AB Doğu Ortaklığı Ermenistan’a ve diğer ortaklara somut çıkarlar sağlamıştır. 2009 yılından beri AB Ermenistan şirketlerine 500 milyon Avro kredi vermiş, 25.000 iş yerini desteklemiş, 2500 yeni iş yaratmıştır. AB Ermenistan turizmine de destek vermektedir. AB Bölgeleri kapsamında AB’nin Ermenistan’ın bölgesel kalkınmasına katkısı büyüktür. Eğitim alanında, eğitim reformu, Erasmus programı AB’nin desteğine sahiptir. Geleceğe yönelik daha kapsamlı projeler vardır. Ana başlıklar halinde bunlar: ekonomik alanda, Hukukun üstünlüğü, demokrasi, işleyen kurumlar, iklim değişikliği, dijital değişim, dayanışmalı toplum olarak sayılabilir”.

Dönem içinde Ermenistan’ın ilişkilerinde dikkat çeken bir açılım veya atılım Hindistan ile ilişkileri geliştirme girişimleri olmuştur. Hindistan’ın Türkiye ile ilişkilerinde Keşmir sorunu nedeniyle ortaya çıkan gerginlik, böyle fırsatları kollayan ve kendini Türkiye’ye karşı siyasi koz olarak kullandırtmayı ilişki geliştirme vesilesi sayan Ermenistan için bir olanak sağlamıştır.

Ermenistan’ın bir süredir geliştirmeye özen gösterdiği, güney Kafkaslarda bir yerleşme zemini oluşturma anlayışı ile cezbetmeye çalıştığı ülke de Çin’dir. Çin’in siyasi ve ekonomik nedenlerle ilgi duyduğu bölgeye böyle bir kapı açılmasına bigâne kalmadığı görülmektedir.

4. Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Ermenistan’ın yeni yönetiminin Türkiye karşıtlığının giderek daha aktif hale geldiğini ve tırmanarak düşmanlık görüntüsüne büründüğünü söylemek mümkündür. Bu tırmanmada bir yenilik de Türkiye’nin iç işlerine karışma gayreti olarak ortaya çıkmıştır. Aralık ayında İstanbul Ermeni Patrikhanesi Patrik seçimindeki Türk hukukuna tabi kuralları açıkça eleştiren ve kendilerine yakın adaylar ortaya çıkartmak isteyen bir tutum içine girmişlerdir. Diğer taraftan, Ermenistan Dışişleri Bakanı seçilen yeni Patriğe bir kutlama mesajı göndermiş, konuyu siyasi düzeye taşımıştır. Ermenistan Dışişleri Bakanı mesajında, Patriğin ruhani önderlik görevinde, Ermeni toplumunun birliğini,

²⁷ “Coronavirus: Statement by the High Representative/Vice-President Josep Borrell following the EU Leaders’ video conference,” *AB Dış İlişkiler Servisi Resmi İnternet Sitesi*, 27 Mart 2020, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/eastern-partnership/76661/coronavirus-statement-high-representativevice-president-josep-borrell-following-eu-leaders’_en.

dini ve kültürel değerlerinin muhafazasını sağlamak için hiçbir gayretten kaçınmayacağına emin olduğunu ifade etmiştir.

Şubat ayı sonunda Ermenistan'daki "Kürt toplumunun" Erivan'da BM bürosu önünde, PKK lideri Öcalan'ın tutukluluk koşullarını protesto eden bir gösteri düzenlenmesi etkinliği sahneye konmuştur.

Dönem içinde soykırım iddiaları da yoğunluğunu korumuştur. Koroya Yunanistan da katılmış ve Yunan Başbakan soykırım suçu uluslararası konferansında yaptığı konuşmada, Türkiye'yi Süryanilere, Rumlara ve Ermenilere, genel olarak Hristiyanlara soykırım yapmakla suçlamış, özellikle Pontus Rumlarını vurgulamıştır.

ABD Temsilciler meclisini takiben Senato'nun da 12 Aralık'ta Türkiye aleyhindeki aynı metni kabul etmesi Ermeni çevrelerinde geniş yankı bulmuştur. Başbakan Paşinyan kararı "tarihi bir olay" olarak tanımlamış, Ermeni halkı adına Kongre'nin bütün üyelerine şükranlarını iletmiş ve bu kararın "Ermeni soykırımının" uluslararası alanda tanınmasında yeni bir sayfa açtığını, gerçeğin ve adaletin zaferini temsil ettiğini, süreci yeni bir düzeye getireceğini ileri sürmüştür.

Paşinyan bu kapsamda, Türkiye'nin "inkârcı politikalarının" Ermenistan halkı ve Ermenistan için bir tehdit oluşturmaya devam ettiğini, ABD Kongresinin ve diğer bazı parlamentoların aldıkları kararların Türkiye'nin bölgede saldırgan ve yapıcı olmayan bir politika izlediğini de ortaya koyduğunu, Türkiye'nin Suriye, İran, Kıbrıs, Yunanistan'a karşı saldırgan politikalarının ve Ermenistan'a uyguladığı ambargonun bunun kanıtı olduğunu iddia etmiştir.

Ermenistan Dışişleri Bakanı, Senato kararını Ermeni kurbanların ve onurlarının anılması olarak yorumlamıştır. Ermenistan din adamları, Eçmiadzin ve Antelia Katolikosları da Senato kararını övgüyle kutlamıştır. Ermenistan basını, Cumhurbaşkanı aday Biden'ın da Senato kararını memnuniyetle karşıladığını kaydetmiştir.

ABD Senato kararına karşı TBMM ortak bir açıklama yapmıştır. Açıklamanın metni aşağıdadır²⁸:

ABD Senatosu'nun, tarihi gerçekleri saptırmak suretiyle, uluslararası hukukun temel kurallarını yok sayarak, sözde Ermeni soykırımı iddiaları

28 "Amerika Birleşik Devletleri Senatosu Kararının Kınanması Reddedilmesi Ve Yok Hükmünde Sayılmasına Dair Karar," *Resmi Gazete*, 13 Aralık 2016, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191214-8.pdf>.

konusunda kabul ettiği kararı Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak esefle kınıyor ve reddediyoruz.

Hukuki hiçbir değeri bulunmayan ve müteakip seçim dönemi sonrasında oluşacak Senato'yu bağlamayacak bu karar açıkça kirli bir siyasi oyunun parçasıdır. Bu, keyfi ve gündelik politikanın basit çıkarları temelinde tarihi okumaktan ibaret değersiz bir tavidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, tarihi olaylar hakkında hüküm vermenin parlamentoların işi olmadığı görüşünü tekrar etmektedir. Sözde Ermeni soykırım karar tasarısı daha önce de birçok kez ABD Senatosu'na gelmiştir ve reddedilmiştir; manidardır ki ABD çıkarları ne zaman Türkiye'nin politikalarıyla ters düşse bu konu Senato gündemine getirilmektedir. Esasen mesele, Ermeniler ve 1915 olayları meselesi değildir; Ermeniler de tarihi olaylar da ABD Senatosu'nun umurunda değildir; Türkiye Aziz Milletimizin iradesine göre değil de ABD'nin taleplerine uygun politika geliştirse ne Ermeniler ne de 1915 olayları ABD Senatosu'nun gündemine gelecektir.

Türkiye'nin tutumu bu konuda nettir ve bellidir: Eğer tarihi gerçekler merak ediliyor ve önemseniyorsa, bilim adamları güvenilir araştırmalarla dünya kamuoyunu bilgilendirebilir. Türkiye zengin arşivlerini Ermeniler dahil bütün araştırmacılara açmıştır; ancak Ermenistan'ın en önemlileri dahil araştırmacılara arşivleri açılmamıştır. Bilgi ve belgeleri gizleyerek, kara propagandaya ve ırkçı yaklaşımlara boyun eğmek ABD Senatosu dahil parlamentolara yakışmaz.

Türkiye ve ABD arasında uzun yıllara dayalı stratejik müttefikliğin ve dostluğun, karanlık hesaplara alet edilerek tahrip edilmesinden büyük üzüntü duymaktayız. ABD Senatosu, artık kendi tarihine kattığı bu kirli vicdan yüküyle yaşamak zorundadır.

Türkiye, ABD Senatosu'nun bu kararını ve benzeri türden baskı araçlarını hiçbir şekilde dikkate almaksızın, bölgesindeki milli çıkarlarını ve güvenliğini korumaya kararlılıkla devam edecektir.

ABD Senatosu'nun bu kararı hem tarih hem hukuk açısından, hem de Aziz Milletimiz ve insaf sahibi dünya halkları nezdinde yok hükmündedir.

Bu karara karşı milletimizin ortak kararlılığını ve dayanışmasını ifade ettiğimizi, Türkiye'nin, uluslararası mütekabiliyet çerçevesinde gereken karşılığı vermesinin tabii bir hak olduğunu kamuoyuna duyuruyoruz.

Bu düşüncelerle, ABD Senatosu'nun mezkûr kararının tümüyle kınanması, reddi ve yok hükmünde sayılması ile yüce Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından alınan bu Kararın Resmî Gazete'de yayımlanması hususu Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 13.12.2019 tarihli ve 32'nci Birleşiminde kabul edilmiştir.

Karara ilişkin bir AVİM değerlendirmesi de aşağıdadır:²⁹

Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri arasında S-400 füze savunma sistemi satın alımı ile başlayan gergin sürecin ardından, ABD Kongresinden Türkiye hakkında birbiri ardına kararlar gelmeye devam ediyor. Bilindiği üzere, geçtiğimiz Nisan ayında ABD Kongresi'nin iki kanadına da 1915 olaylarının soykırım olarak tanınması amacıyla taslak metinler sunulmuştu. Birbirinin aynı olan bu taslaklar, Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği Barış Pınarı Harekâtının ardından Kongre gündemine getirilmişti. Taslaklarda yıllardır tekrarlanan klişeler ve Türklerin sadece Ermenileri değil, diğer Hristiyan grupları da yok etmeye çalıştığı iftiralarında bulunmaktadır. Sonuç olarak, 29 Ekim'de, ABD Temsilciler Meclisinde "Ermeni soykırımı konusunda ABD'nin tutumunu teyit" başlıklı bir karar alınmıştı. Temsilciler Meclisi'nin 29 Ekim'deki Kararına ilişkin AVİM Bülteninde yayınlanan "Gerileyen Amerika: Temsilciler Meclisinin Yüz Karası Ve İtibar Kaybı" başlıklı görüş ve değerlendirmelerimiz 12 Aralık'taki Senato kararı için de geçerlidir.

Kararın ardında yatan ve herkesin kolaylıkla tahmin edebildiği ilk neden, ABD Temsilciler Meclisi üyesi Steve Cohen'in ağzından dökülen şu sözlerle teyit edilmiş oldu:

Ben her zaman Ermeni karar tasarısına karşıydım ancak bu hafta onun için oy verdim (...) Çünkü Türkiye ABD'ye saygı gösteriyor gibi durmuyordu.

Kararın ardında yatan bir diğer neden de Amerikan iç siyasetinde yaşanan çekişmeydi.

Bu nedenleri akıld tutarak, Senato'nun 12 Aralık günü aldığı S.Res 150 kararına değinmemiz gerekiyor. Zira Senato aldığı bu kararla, "Ermeni Soykırımını" resmen tanıma konusundaki hissiyatını saptamış oldu.

²⁹ AVİM, "ABD Kongresi Ermeni İddialarının Siyasi Ve Dini İstismarında Israr Ediyor," *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 19 Aralık 2019, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/ABD-KONGRESI-ERMENI-IDDIALARININ-SIYASI-VE-DINI-ISTISMARINDA-ISRAR-EDIYOR>.

Öncelikle belirtilmesi gereken husus, Amerikan iç hukukunda “Simple Resolution” (“Basit Karar”) olarak geçen bu kararın herhangi bir hukuki bağlayıcılığı olmadığıdır. Bu tip metinler, ABD Başkanının onayını gerektirmeyen, yani yaptırım niteliği taşımayan metinler olarak geçmektedir. Senato iç işleyişi hakkında ya da bağlayıcı olmayan tutumunu belirlemek amacıyla böyle kararlar alabilmektedir. Dolayısıyla, bu karar ne ABD yönetimini ne de Türkiye’yi bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Kararın alınmasından sonra, ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, yönetimin tutumunun değişmediğini, Başkan’ın geçtiğimiz Nisan’daki tanımının kendi görüşlerini yansıtmaya devam ettiğini söylemiştir. Ancak, Sözcünün açıklamasında bahsi geçen ve her sene geleneksel olarak tekrarlanan 24 Nisan konuşmaları daha önce AVİM tarafından pek çok defa dile getirildiği gibi oldukça sorunludur. Objektif tarihin ve bilimin ışığında değerlendirilmesi gereken bu olayların, devlet başkanları tarafından iç siyaset unsuru haline getirilmesi, bu tip parlamento kararlarının da hazırlayıcılarından olmaktadır. Nitekim Dışişleri Bakanlığının, S.Res 150 sayılı karara dair açıklamasında Senato’nun bu kararıyla, tarihin nasıl siyasileştirilebileceğine vurgu yapılmıştır.

Diğer yandan, Senato kararının zamanlaması da tesadüfi bir durum değildir, zira hem ABD iç siyasetinde hem de Doğu Akdeniz’de hidrokarbon kaynakları sebebiyle önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreçte alınan karar, Kongre’nin vurgulamak istediği misilleme ve “güç” imajının bir yansımasıdır. Türkiye ve Libya’nın Doğu Akdeniz’deki yetki alanları konusunda imzaladığı mutabakatla aynı zamana rastlaması, tesadüfi olarak değerlendirilemez. Tıpkı Temsilciler Meclisi kararında olduğu gibi iç ve dış siyasette, Türkiye üzerinden gücünü ispat çabasına giren ABD Kongresi, bu kez de Senato aracılığıyla, mesaj göndermek istemiştir. Böylece Kongre’nin, ABD ile Türkiye arasındaki uzun geçmişe dayanan müttefiklik ve dostluk ilişkilerini, hırsları nedeniyle bir kenara atabileceği gözler önüne serilmiştir.

Temsilciler Meclisi üyesi Cohen’in bahsettiği saygı konusundaki açıklamasına tekrar dönecek olursak, bu konunun iki taraflı olduğuna değinmek yerinde olacaktır. Zira ABD Kongresi’nin Ermeni tasarılarıyla aynı gün aldığı ve Türkiye’ye yaptırım uygulanmasını öngören kararlar, Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından milli güvenlikle ilgili egemen kararlara saygısızlık olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla buradaki mesele Türkiye’nin ABD’ye saygı duyup duymamasından ziyade, Kongre’nin egemen bir ülkenin, kendi çıkarları doğrultusunda aldığı kararlara saygı duymamasıdır.

Bu noktada kararın Ermenistan ve Diaspora kamuoylarında yarattığı etkiden de bahsetmek yerinde olacaktır. Çünkü Temsilciler Meclisinin aldığı kararın ardından Ermeni basınında çıkan değerlendirmelerin pek çoğunda, 1915 meselesinin başka siyasi amaçlar için kullanıldığı yorumlarına yer verildiği görülmektedir. Senato kararı da bu durumun bir başka tezahürüdür. Dolayısıyla Türkiye ve ABD arasındaki gerginliği fırsat bilerek lobicilik faaliyetlerini yapan çıkar gruplarının arzu ettikleri sonuca ulaştıkları söylenemez. ABD Kongresi, “Ermeni davasını” kendi çıkarları doğrultusunda kullanmıştır, ancak bunun son derece aşikâr bir biçimde yapılması, pek çok Ermeni’yi de memnun etmemiştir. Uzun zamandır hakkında lobi yapılan tasarıların ardından ulaşılan sonuç ağızlarda buruk bir tat bırakmaktadır.

Türkiye’ye karşı misilleme ve güç gösterisi yapmak isteyen ABD Kongresi, kötü bir zamanlama seçerek klişelerle dolu soykırım kararları almıştır. Bu kararlar, Türkiye’ye karşı yapılan soykırım suçlamalarının, tarihi adalet arayışından ziyade siyasi hesaplamalarla yapıldığını Ermenistan ve Diaspora dâhil herkesin gözü önüne sermiştir. Bir yandan da ABD Kongresi bu kararları alarak, ABD’nin Türkiye gibi kilit öneme sahip bir müttefikiyile olan ilişkilerini daha da germiştir. Sonuç olarak ABD Kongresi kendi hırsının kurbanı olmuş; aynı anda ABD’nin çıkarlarına zarar vermiş, ABD-Türkiye ilişkilerini yıpratmış ve çeşitli Ermeni çevreleri hayal kırıklığına uğratmıştır.

ABD Dışişleri Bakanlığı Senato kararına ilişkin 17 Aralık’ta bir açıklama yapmıştır. Açıklamada “Yönetimin konuya ilişkin tutumunda bir değişiklik yoktur. Görüşlerimiz Başkanın geçtiğimiz Nisan ayında yaptığı beyanda ifade edilmiştir” denmiştir.

Ermenistan basınında, T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın 1982 yılında Los Angeles’taki Türk Başkonsolosu katleden teröristin 27 Aralık’ta yapılan duruşmada şartlı tahliyesine karar verilmesini kınadığı haberine yorumsuz yer verilmiştir. Kaliforniya valisinin kararı veto etmemesi halinde, katil terörist karardan 120 gün sonra serbest kalacaktır. Amerika’daki Türk kuruluşları valinin veto etmesi için bir kampanya başlatmıştır. Ermeni kuruluşlar ise perde arkası lobiciliğin yanı sıra, tahliye gerekçesi olarak COVID-19 nedeniyle başlatılan genel mahkûm tahliye kararını kullanmaya başlamıştır.

Keza Ermeni basınında T.C. Cumhurbaşkanınının 14 Ocak’ta yeni Ermeni Patriğini Cumhurbaşkanlığı külliyesinde kabul ederek görüştüğü kaydedilmiştir.

Ermenistan parlamentosunda bir soruyu yanıtlayan Dışişleri Bakanı 22 Ocak'ta şunları söylemiştir: “Uluslararası hukuka göre Türkiye Ermenistan'ın denize çıkışına engel olmamalıdır. Bu dış politikada çok ciddi bir gündem maddesidir. BM 'de denize çıkışı olmayan ülkeler grubu vardır ve biz de bu çerçevede çalışıyoruz. Sorunuz doğrudan Ermenistan-Türkiye ilişkilerine dairdir. İkili ilişkilerin bulunmaması genel olarak Ermenistan için ve Ermenistan'ın güvenliği bakımından bir zorluktur. Bunu ulusal güvenliğimiz bakımından en ciddi sıkıntılardan biri olarak görüyoruz. Bu süreci hukuk alanında nasıl götüreceğimizin ayrıntılı hesaplanmasına ihtiyaç vardır”.

30 Ocak'ta Paris'te Ermeni Örgütleri Eşgüdüm Konseyi'nin (CCAF) toplantısında konuşan Fransa Cumhurbaşkanı, Osmanlı imparatorluğu döneminde soykırım yapıldığını inkâr edenler aleyhinde hukuki işlem yapılmasını sağlayacağını yinelemiş, toplantıya davet edilen Ermeni iddiaları savunucusu, tarihi gerçekleri çarpıtan bir Türk akademisyene övgüler yağdırmış ve “büyük bir tarih yalanlar, inkârcılık ve değiştirme ile yazılamaz” demiştir.

Yeni seçilen İstanbul Ermeni Patrikhanesi Patriği ilk dış ziyaretini, “beraberinde” Patrikhanenin önde gelen din adamlarıyla, 28 Şubat'ta Ermenistan'a, Eçmiadzin Katolikosluğuna yapmıştır.

T.C. Cumhurbaşkanınının 9 Nisan'da İstanbul Ermeni Patriği ile bir telefon görüşmesi yapması, Türkiye'de çalışan Ermenilerin ülkelerine dönebilmesi için kolaylık sağlandığını belirtmesi ve COVID-19 salgınına karşı Ermenistan'a yardıma hazır olduklarını söylemesi Ermenistan basınında geniş yankı bulmuş, lehte ve aleyhte görüş ve spekülasyonlara yol açmıştır. Ermenistan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü konuya ilişkin bir açıklama yapmış, Ermenistan'ın Türkiye'den yardım istemediğini. Böyle bir konunun gündemlerinde olmadığını söylemiştir. Sözcü bu bağlamda, “Türk tarafından COVID-19 ile mücadele kapsamında yapılan bazı beyanlar maalesef işbirliği için siyasetten arındırılmış, insani bir ortam yaratılmasına hizmet etmiyor” demiştir. Çin'den Ermenistan'a gönderilen bazı yardım paketlerinin üstünde, Ağrı dağı (Ararat) ibaresinin bulunmasına Türkiye'nin gösterdiği tepkinin Ermenistan'da rahatsızlık yarattığı konuya ilişkin basında çıkan haberlerde yer almaktadır. Bu haber-yorumlarda, kendi sınırlarının ötesinde de olsa, Ağrı Dağı'nın Ermenistan'ın resmi ulusal sembolü olduğu da bu vesileyle belirtilmiştir.

KAYNAKÇA

- Hergnyan, Seda. "Armenia 2018: 23.5% Live." *Hetq*. 29 Kasım 2019. <https://hetq.am/en/article/110402>.
- "Independent experts predict Armenia's economic growth in 2019 will reach 8.2% – PM Pashinyan." *ArmenPress*. 9 Şubat 2020. <https://armenpress.am/eng/news/1004220/>.
- "Armenia recorded 7.6% GDP growth in 2019." *ArmenPress*. 20 Şubat 2020. <https://armenpress.am/eng/news/1005606.html>.
- "Armenia Honors Genocide Victims on UN International Day Of Commemoration." *Asbarez*. 9 Aralık 2019. <http://asbarez.com/189202/armenia-honors-genocide-victims-on-un-international-day-of-commemoration/>.
- "Hraparak: Arthur Vanetsyan establishes a Fund." *Aysor*. 10 Aralık 2020. <https://www.aysor.am/en/news/2019/12/10/vanetsyan-fund/1638309>.
- "Armenian Authorities Deny Bullying High Court Judges." *Azatutyun*. 13 Ocak 2020. <https://www.azatutyun.am/a/30375105.html>.
- "Armenian PM: We broke backbone of hybrid coup." *News.am*. 25 Ocak 2020. <https://news.am/eng/news/556579.html>.
- "Armenian government backtracks after protests over soldier's death." *Eurasianet*. 3 Şubat 2020. <https://eurasianet.org/armenian-government-backtracks-after-protests-over-soldiers-death>.
- "Pashinyan releases draft declaration of April 5 referendum during campaign in Goris." *ArmenPress*. 11 Mart 2020. <https://armenpress.am/eng/news/1008125.html>.
- "Bratislava Offers Road to Nowhere on Karabakh." *Mirror-Spectator*. 12 Aralık 2019. <https://mirrorspectator.com/2019/12/12/bratislava-offers-road-to-nowhere-on-karabakh/>.
- AGİT Minsk Grubu "Joint Statement by the Heads of Delegation of the OSCE Minsk Group Co-Chair countries." *AGİT Resmi İnternet Sitesi*. 5 Aralık 2019, <https://www.osce.org/minsk-group/441242>.

“Hraparak: Pashinyan’s call for universally acceptable deal over Artsakh ‘unpromising’ – Robert Kocharyan.” *Tert.am*. 11 Aralık 2019.

<https://www.tert.am/en/news/2019/12/11/hraparak/3162220>

AGİT Minsk Grubu. “Joint Statement by the Foreign Ministers of Armenia and Azerbaijan and the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group.” *AGİT Resmi İnternet Sitesi*. <https://www.osce.org/minsk-group/445114>.

Manukyan, Karina. “France-Artsakh Friendship Circle Members welcome French President’s proposal.” *Arminfo*. 12 Şubat 2020.

https://arminfo.info/full_news.php?id=49279&lang=3.

“Nikol Pashinyan and Ilham Aliyev Hold Public Debate in Munich.” *Youtube*. 16 Şubat 2020. https://www.youtube.com/watch?v=u_V2cafAhug.

“Interaction between Armenia and Artsakh is the key to our people’s security’ - The Security Councils of Armenia and Artsakh are holding a joint session in Stepanakert.” *Ermenistan Başbakanlık Resmi İnternet Sitesi*. 22 Şubat 2020. <https://www.primeminister.am/en/statements-and-messages/item/2020/02/22/Nikol-Pashinyan-meeting-Security-Council/>.

“Pashinyan’s ‘Munich Principles.’” *MassisPost*. 23 Şubat 2020.

<https://massispost.com/2020/02/pashinyans-munich-principles/>.

Durul, Tevfik. “Bakan Çavuşoğlu: AGİT Minsk Grubu Yukarı Karabağ’da çözüm için daha etkin çalışmalı.” *Anadolu Ajansı*. 2 Mart 2020.

<https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-cavusoglu-agit-minsk-grubu-yukari-karabagda-cozum-icin-daha-etkin-calismali/1751517>.

“Ermenistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü: “Türkiye, Karabağ sorununun barış çözüm sürecinde bir rol oynayamaz’.” *Ermeni Haber Ajansı*. 3 Mart 2020.

https://www.ermenihaber.am/tr/news/2020/03/03/naghdalyan/177551?fb_comment_id=2800984773269983_2801300789905048.

“No: 82, 30 Mart 2020, Ermenistan İşgali Altındaki Azerbaycan Toprağı Yukarı Karabağ’da 31 Mart 2020 Tarihinde Düzenlenmesi Öngörülen Sözde Seçimler Hk.” *T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi*. 30 Mart 2020.

http://www.mfa.gov.tr/no_82_-_yukari-karabag-da-duzenlenmesi-ongorulen-sozde-secimler-hk.tr.mfa.

“Nagorno-Karabakh: Statement by the Spokesperson on the so-called presidential and parliamentary elections.” *Avrupa Birliği Dış ilişkiler*

Servisi. 31 Mart 2020. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/76801/nagorno-karabakh-statement-spokesperson-so-called-presidential-and-parliamentary-elections_en.

Düz, Zehra Nur. "OIC rejects elections in 'occupied' Nagorno-Karabakh." *Anadolu Ajansı*. 1 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/en/politics/oic-rejects-elections-in-occupied-nagorno-karabakh/1788243>.

"Ermenistan Dışişleri'nden Türkiye'nin Karabağ seçimleriyle ilgili açıklamasına tepki." *Ermeni Haber Ajansı*. 31 Mart 2020. <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2020/03/31/Ermenistanı-Türkiye-Karabağ/179760>.

"Armenian-American military cooperation is actively developing." *News.am*. 31 Ocak 2020. <https://news.am/eng/news/557618.html>.

"Germany one of Armenia's key partners: 2019 trade turnover grew by 4.2%." *ArmenPress*. 12 Şubat 2020. <https://armenpress.am/eng/news/1004527.html>.

"Opening of Slovak Embassy in Armenia will enrich bilateral agenda – FM Mnatsakanyan." *ArmenPress*. 24 Şubat 2020. <https://armenpress.am/eng/news/1005990.html>.

"Coronavirus: Statement by the High Representative/Vice-President Josep Borrell following the EU Leaders' video conference." *AB Dış ilişkiler Servisi Resmi İnternet Sitesi*. 27 Mart 2020. https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/eastern-partnership/76661/coronavirus-statement-high-representativevice-president-josep-borrell-following-eu-leaders_en.

"Amerika Birleşik Devletleri Senatosu Kararının Kınanması Reddedilmesi Ve Yok Hükmünde Sayılmasına Dair Karar." *T.C. Resmi Gazete*. 13 Aralık 2019. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191214-8.pdf>.

AVİM. "ABD Kongresi Ermeni İddialarının Siyasi Ve Dini İstismarında Israr Ediyor." *Avrasya İncelemeleri Merkezi*. 19 Aralık 2019, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/ABD-KONGRESI-ERMENI-IDDIALARININ-SIYASI-VE-DINI-ISTISMARINDA-ISRAR-EDIYOR>.